

Любава Матлай

Релігійне життя української діаспори у Великій Британії

Розглянуто становлення української громади, шляхи та механізми збереження її етнічної самобутності одночасно з значною інтегрованістю у англійське суспільство.

Ключові слова: українська діаспора, релігійне життя, еміграція, збереження рідної мови та культури, церковна громада

Нещодавно у Великобританії український аспірант Павло Лапшин був визнаний винним у вбивстві мусульманина, підготовці терористичних актів біля мечетей та засуджений до довічного ув'язнення. Українська громада країни, яка пережила лихоліття другої світової війни і десятки років мирно співіснувала з британцями та представниками різних народів та віросповідань, рішуче відмежувалася від антимусульманських нападів, засудила прояви насильства та ворожнечі, закликала до толерантності. Саме тому дослідження феномена української діаспори середини ХХ століття, особливостей її інституційної інтеграції до суспільства країни проживання залишається актуальним.

На нині більше третини українського етносу мешкає поза межами історичної Батьківщини, намагаючись зберегти свою рідну мову, духовну та релігійну культуру, віковічні традиції. За даними Міністерства закордонних справ України, назвати точну загальну чисельність українців у світі і, зокрема, Великобританії, важко, оскільки відсутня відповідна статистика. Зовнішньополітичне відомство фіксує в Об'єднаному Королівстві майже 70 місць компактного проживання вихідців з нашої держави. Найчисельніші українські громади створені у Лондоні, Манчестері, Брадфорді, Ноттінггамі, Единбурзі, Галіфаксі, Ковентрі¹. Відтак, дуже важливо дослідити механізми збереження етнічної самобутності вихідців з України шляхом створення релігійних, культурних та професійних організацій.

Масмо зазначити, що вивченням української діаспори на Британських островах займалися О. Забавська, Б. Лановик, Ю. Покальчук, Р. Сирота, Н. Сидоренко, В. Трощинський, Г. Щигельська та інші. Утім, історія українських емігрантів у Об'єднаному Королівстві, їх громадська та релігійна діяльність дотепер належно не досліджені вітчизняними науковцями.

Джерелами для написання цієї розвідки стали видання релігійних та громадських організацій українців Британських островів, архівні матеріали з фонду

української письменниці Віри Смереки, яка була однією із засновників Спілки Українців Британії, Товариства українських жінок імені Олени Теліги, церковної громади у м. Брадфорд, авторкою книг «Христос Воскрес!» (Видавництво оо. Василяян, Торонто, 1970), «В німецькій неволі» (Ужгород, 1988), «Вічний вогонь» (Сполом, Львів, 2000), «Син Каяфи» (Сполом, Львів, 2002), «Проміння» (Сполом, Львів, 2003), «З берегів Англії» (Сполом, Львів, 2005).

Належить звернути увагу на те, що у житті української діаспори найважливішу роль завжди відігравала віра, яка допомагала згуртуватися, перебороти труднощі лихоліть, об'єднатися довкола церкви. Діаспора могла існувати тільки в інституційних формах суспільства, інакше б вона розчинилася в іншомовному середовищі. Саме тому церква на чужині стала основним чинником духовної консолідації діаспори. Так, ще перші поселенці з України, група українських селян із сіл Білий Камінь і Хильничі Золочівського повіту Галичини, починаючи з 1893 року, відвідували католицьку церкву у Манчестері, намагаючись почути Слово Боже.

Після закінчення Другої світової війни до Великобританії виїхало близько 35 тисяч українців. Характер цієї еміграції був, у першу чергу, політичним. У 1947 р. на острови були перевезені з Італії кілька тисяч вояків дивізії «Галичина», які перебували в таборах полонених. Сюди додалися і бійці УНА, які здалися в полон британцям. Багато з них займалися знешкодженням авіаційних бомб у приберегових зонах Англії. Відколи у 50-х роках військовополонених звільнили з таборів, вони почали працювати на копальнях, фабриках, фермах, тобто там, де потрібна була дешева робоча сила. До них приєдналися і колишні бранці німецьких таборів, яких примусово вивезли до Німеччини. Останні емігрували, боячись репресій з боку радянської влади.

Однією з них була студентка Львівського університету ім.І.Франка, донька священика – Віра Смерека, яка потрапила до Німеччини разом з тисячами інших юнаків та дівчат із окупованих земель. Важко читати спогади студентки про поневіряння в часи жорстокої війни, страх перед німецькою та радянською владами: «...Те, що ми побачили і пережили, зосталося навіки в пам'яті, обурило нас, викликало злість. «– Європейське хрещення» – сказав хтось. А було воно тяжке і дуже болюче. Нас роздягали, намазали голови якоюсь смердючою речовиною і наказали йти до лазні. Коли відчинилися двері, ми злякано подались назад, немов хтось обілляв окропом. Вся обслуга в лазні була німецькі вояки. Вони дико реготали, а ми, мов звірєнята, ладні були кинутися на них і розірвати... О, як ми проклинали їх, ту владу, місце. Той порядок. Дівчата закривали лице волоссям, ховалися одна за одну, купчилися по кілька разом, кричали, плакали і благали захисту у Бога. А німці, регочучи, обливали милом із циліндрів, пускали воду зі шлангів»². Важка праця, голод, холод, нелюдське ставлення призводили до

втрати морального обличчя, надії на визволення. Тільки віра в Бога та його заступництво допомагали вижити в тяжких умовах.

Волею долі Віра Смерека та її чоловік, Іван Михайлович Смерека, колишній охоронець уряду Президента Карпатської України Августина Волошина, випускник Празького та Віденського університетів, потрапили до Англії, як і «...сотні людей, переміщених осіб з Європи, що знайшли притулок на незнаній землі, бо не могли повернутися додому, де лютувала тьма неволі та панував жорстокий сатрап Сталін»³. У важкій праці на текстильній фабриці розпочалося емігрантське життя молодій парі українців. Це змусило Віру згодом написати: «Емігранти – окремі люди світу, плем'я, загублене в історії Всесвіту. Усім чуже, нікому не потрібне... Живе те плем'я в мирному житті людському. Як пам'ять про війну, незгоди в світі, чиесь за борти кинуте життя...»⁴

З перших днів перебування у Великобританії українські емігранти почали активно розбудовувати своє громадсько-релігійне життя. Це був час, коли українець розшукував українця, щоб поговорити рідною мовою, поділитися пережитим, відчутти себе членом громади, приналежним до втраченої Батьківщини. Наприкінці 40-х років ХХ століття почали діяти Українська Греко-Католицька (УГКЦ) та Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), заснуються релігійні греко-католицькі та православні громади у багатьох містах Англії. Люди йшли до церков «...щоб відчутти себе одним народом, однією нацією серед моря чужого світу»⁵.

Були створені громадські організації – Союз Українців Великобританії (1945р.), Об'єднання колишніх вояків українців (1949 р.), Спілка української молоді (1948 р.), Організація українських жінок (1948 р.) та інші. У 1977 р. глава УГКЦ Патріарх Йосиф Сліпий заснував у Лондоні Українське релігійне товариство Святої Софії, яке офіційно зареєстровано як благодійну організацію Великобританії. Їх об'єднувала тісна співпраця з церквами в організації релігійної, суспільної, освітньої діяльності серед діаспори.

Церковні громади українців займалися благочинністю, влаштовували постійні збірки та пожертви на різні цілі: будівництво церков та недільних шкіл для представників діаспори; видання та надсилання церковної літератури в Україну; реставрацію церкви Миколи Притиска у Києві; Катедральний Храм Преображення Господнього УАПЦ у Лондоні; бібліотеку-музей Симона Петлюри у Парижі; ювілейний фонд 1000-ліття Хрещення Руси-України; фонд Матері і дитини в Україні; постраждалим від чорнобильської катастрофи в Україні; видавництво та розповсюдження церковних вісників та відомостей. Треба підкреслити, що приміщення всіх українських церков, шкіл, гуртожитків для одиноких людей та студентів в Англії придбано коштами української діаспори. Думки, надії та сподівання простих емігрантів описані В.Смерекою

у нарисі «Максимові мрії»: «Щоб я зробив, коли виграв мільйон? Найперше, на церкву дав би пожертву як подяку Богові. На семінарії, науку для священників, бо церква в еміграції – це основа життя українців, інакше розчинимось ми серед інших народів. А потім потрібно скласти пожертви на українські університети, бо це наше майбутнє. А ще на дітей треба дати, на поміч Україні, де сиротинців багато. Одне слово, буду давати на все... А тоді куплю собі гарний будинок і заживу, як лорд...»⁶. Утім, мільйони не вигравалися, люди робили пожертви грішми, заробленими тяжкою працею.

Наприкінці ХХ століття греко-католицькі релігійні центри діють у Лондоні, Манчестері, Кембріджі, Единбурзі, Рочдейлі та інших; православні – у Лондоні, Бадфорді, Кіхлеї, Дарбі, Ковентрі, Лідсі, Лестері, Пітрборо, Престоні, Ноттінгамі, Манчестері, Свіндоні, Скоппорті, Кіддермінстері, Іпсвічі. Гордістю діаспори став Катедральний Храм Преображення Господнього УАПЦ у Лондоні, споруджений коштами вірян. Біля храму побудована канцелярія центрального Єпархіального управління. Маючи братерські відносини з українцями греко-католицького віросповідання, УАПЦ у Британії засуджувала міжконфесійні конфлікти в Україні: «Нехай не буде Збруч кордоном для наших рідних Церков, щоб не поділили нашу Україну між Римом та Москвою»⁷.

Церковно-релігійне життя громад було змістовним на насиченим. Українці Великобританії дотримувалися традицій храмових свят. Для прикладу, 14 жовтня до храму Св.Покрови у м. Бадфорді щороку приїздили вірні УАПЦ з близьких та далеких міст – Галіфаксу, Олдгаму, Кіхлею, Сканторпу, Дарлінгтону, Ноттінгаму, Лестеру, Дарбі та інших. У 1989 р. о. Михайло Хуторний оголосив, що 19 серпня у Львові, о. Володимир Ярема та о. Іван Пашуля з церкви свв. Апостолів Петра і Павла, виявили волю вийти з юрисдикції руської православної церкви і звернувся до громади з проханням допомогти вищезгаданій церкві релігійною літературою⁸. Щорічно у м. Лідс відзначалося храмове свято на вшанування патронів-опікунів свв. Апостолів Петра і Павла, ім'ям яких названа парафія. Показово, що кожного року українська громада міста організовувала збір коштів для допомоги потерпілим у чорнобильській катастрофі, українським церквам, релігійним навчальним закладам⁹. Храм Св.Покрови у Бадфорді під час вінчань молодят постійно заповнювався українцями та англійцями, яким припала до душі краса українського обряду, і священники охоче розповідали про новини з України, відстоювали її європейське майбутнє.

Британські українці брали активну участь у святкуваннях з нагоди найвищого релігійно-церковного, національно-державного ювілею нашого народу – 1000-річчя хрещення Руси-України у 1988 р. Емігранти глибоко в душі зберігали історичну пам'ять своєї прабатьківщини, релігійне світосприйняття, національну ідею. Суспільні та релігійні громади українців

Великобританії активно пропагували ювілей серед населення країни проживання, надсилали до місцевих англіканських церков всіх віросповідань листівки від Крайового Громадського Комітету Тисячоліття про організацію святкувань, запрошуючи долучитися до різних історико-мистецьких заходів. Були відслужені Служби Божі у всіх парафіях греко-католицьких та православних церков, вмуровані пропам'ятні плити, відбулися святкові концерти. Українські церкви провели різноманітні релігійні та мистецько-історичні заходи. Для прикладу, у Лондоні відкрили та освятили пам'ятник рівноапостольному князю Володимирі Великому у присутності сотень українців, які прибули з різних куточків світу. У столиці Об'єднаного Королівства прозвучав гімн українського народу «Ще не вмерла Україна». У Редінгу українці широко інформували громадськість про тисячоліття за допомогою місцевого радіо – трансливалися релігійні пісні, звучала українська народна музика. Тоді вперше виступили члени «Кобзарського братства» з релігійними піснями – «Святий Великий Володимире», «Під твою милість», «Радуйся радість». У виконанні колективу прозвучали кобзарські пісні, які оспівують боротьбу козаків проти мусульманської навали на Європу, перемогу під Віднем¹⁰. А у м.Челтенгамі, на честь свята, українська громада посадила дуба поблизу пропам'ятного хреста-пам'ятника жертвам великого голоду в Україні. Мер Челтенгаму п. Філіпс, який був присутнім при освяченні дуба, наголосив, що дуб буде добрим спомином для українців про свято хрещення; а священник о. С.Богатирець закликав усіх допомагати нашому народу («...у його змаганнях за людські, релігійні та національні права»¹¹).

Заслужують на увагу спогади А.Шалапай про виставу англійських школярів з Олдгаму. П'єсу «Царство Боже прийшло у Київ» діти та директор школи п. Давид Потт присвятили тисячоліттю хрещення Руси-України і презентували українській громаді. Слід сказати, що люди приїхали подивитися виставу з багатьох міст Британії і були зворушені вчинком англійців, їх намаганням допомогти відзначити великий історичний ювілей¹².

Важливою подією для українців Британії стало святкування 50-річчя хору «Дніпро». Цей колектив був створений у 1945 р. в Італії, у таборі військовополонених. Під пекучим італійським сонцем, на гарячих пісках без наметів молоді хлопці віднаходили сили в молитовних співах. Доводилося записувати ноти на папері з-під банок консервів. Після Другої світової війни десятки учасників хору – колишніх військових дивізії «Галичина», переселилися до Англії (м. Олдгаму). Роки адаптації до іншого життєвого середовища були нелегкими. Хористи отримали різні призначення на працю – у сільському господарстві, текстильній промисловості. Проте українці трималися згуртовано, продовжуючи вивчення та вдосконалення церковної та народної музики. Диригентами хору в

різні роки працювали професор П.Савицький, о.І.Скакальський, А.Кліш, В. та А.Корольчуки, С.Мороз. Хоровий колектив співав Архиерейські Богослуження у Лондоні, виступав у Манчестері під час візиту папи Івана Павла І, щороку виконував церковні пісні для римо-католиків Ліверпулю. Не один раз хористи відвідували Францію, де вшановували пам'ять Симона Петлюри (у Парижі) та Євгена Коновальця (у Роттердамі). За роки свого існування хор став духовним багатством українських церков та громади в Англії. Відзначаючи ювілей колективу, генеральний вікарій та парох Української Греко-католицької Церкви о.Б.Лисиканич підкреслив, що «... молитви наші і пісні походять з одного християнського кореня і цілого українського народу»¹³.

Підсумовуючи, слід сказати, для українців Великобританії церква стала інституцією, яка допомогла згуртуватися, не забути українські звичаї та традиції, рідну мову та культуру. І того більше, в еміграції церковні храми здійснювали Богослуження і у 50-60-70-80-ті роки, коли у рідній країні церкви були закриті, а релігія, як «опіум для народу» переслідувалась.

- 1 mfa.gov.ua/ua/ukraine-uk/ukrainians-in-uk
- 2 Смерека В. В німецькій неволі.Спомин-щоденник (1942-1944) / В.Смерека – Ужгород, 1988. – С.11.
- 3 Смерека В. З берегів Англії / В.Смерека. – Львів: «Спомин», 2005. – С.68.
- 4 Там само. – С.136.
- 5 Там само. – С.299.
- 6 Там само. – С.137.
- 7 Не прокладайте нових Збручів! // Відомості Єпархіяльного Управління УАПЦ у Великій Британії, 1990, квітень. Ч.2(262). – С.25.
- 8 Відомості Єпархіяльного Управління... – С.46.
- 9 Шкандрій О. Храмове свято в м.Лідс / О.Шкандрій // Відомості Єпархіяльного Управління УАПЦ у Великій Британії, 1991, жовтень. Ч.4(268). – С.38.
- 10 Відомості Єпархіяльного Управління... – С.34-36.
- 11 Відомості Єпархіяльного Управління... – С.39.
- 12 Шалапай А. Подія варта уваги / А.Шалапай // Відомості Єпархіяльного Управління... 1988, липень. Ч.3(255). – С.30-31.
- 13 Відомості Митрополії УАПЦ у діаспорі й Єпархіяльного Управління... 1995, квітень. Ч.2(282). – С.46-47.

Summary

Liubava Matlai

Church and religious life of the Ukrainian diaspora in the United Kingdom

The formation of the Ukrainian community, the ways and mechanisms of preservation of its ethnic identity along with the significant integration in British society are considered.

Keywords: Ukrainian diaspora, religious life, emigration, preservation of native language and culture, church community